

A FORRÁSNYELVI BESZÉDTEMPÓ ÉS A CÉLNYELVI ÖNKORREKCIÓ KÖZÖTTI ÖSSZEFÜGGÉS KIMUTATÁSA SZINKRONTOLMÁCSOLT SZÖVEGEK ELEMZÉSE ALAPJÁN

TÓTH ANDREA

Dunaújvárosi Főiskola, Nyelvi Intézet
2400 Dunaújváros, Kallós Dezső u. 1.
tothand@mail.duf.hu

Kivonat: Jelen tanulmány a szinkrontolmácsolási tevékenység során tetten érhető önkorrektív jelenségek kimutatásával foglalkozik, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy a szónok beszédtempójában bekövetkező változások milyen hatással vannak a konferenciatolmácsok önjavítási mechanizmusára. A tanulmány első részében az egynyelvű spontán beszéd során működő önkorrektív mechanizmust tekintem át röviden, majd a beszéd- és artikulációs tempó definícióját ismertetem, végül a beszédtempó észlelésének kérdésére térek ki. A tanulmány második részében egy kísérlet részleteit és eredményeit ismertetem. E kísérlet során felállított munkahipotéziséim szerint a forrásnyelvi beszédtempó növekedésével egyenes arányban nő a célnyelvi önkorrektív jelenségek előfordulási gyakorisága.

Kulcsszavak: beszéd- és artikulációs tempó, tempóészlelés, önkorrektív mechanizmus, spontán beszéd, szinkrontolmácsolás

Bevezetés

A természetes beszédtevékenységet egy ellenőrző mechanizmus figyeli, vagyis a beszélő a saját belső beszéde alapján ugyanúgy észreveszi a hibákat, mint amikor másokat hallgat (Levelt 1989 idézi Navracsics 2007). Ha hibát észlelünk, a további feldolgozást felfüggesztjük addig, amíg a hibát ki nem javítjuk. Az úgynevezett „feltartóztató” monitorozás azon az elgondoláson alapszik, hogy minden típusú hibát még az artikuláció előtt kijavítunk (Laver 1980 idézi Navracsics 2007). Ezzel szemben az „áteresztő monitor” szerint a beszédlétrehozás folytatódik, így az artikuláció előtti hiba megjelenik a beszédben (Levelt 1989 idézi Navracsics 2007). Jóllehet, egyes megakadási jelenségek a rejtett javítások közé tartoznak, mivel a hibát még azelőtt észleljük, mielőtt azt kimondtuk volna (Navracsics 2007). A beszédlétrehozás során tehát minden egyes beszélő egyben önmaga hallgatója is, vagyis folyamatosan monitorozza saját beszédprodukciónak annak érdekében, hogy ellenőrizze a kivitelezés helyességét és a kommunikáció adekvátságát (Levelt 1989).

Jelen tanulmány a szinkrontolmácsolás során működő célnyelvi önkorrektív mechanizmus kérdéskörével foglalkozik, és arra a kérdésre keresi a választ, hogy a tolmácsolási tevékenység során a forrásnyelvi beszédtempó befolyásolja-e a célnyelvi önjavítás előfordulási gyakoriságát.

1. A kivitelezés korrekciója egynyelvű spontán beszédben

A beszéd szándékától az elhangzásig tartó folyamatot sokféleképpen modellálták, azonban a sok esetben kísérletileg igazolt, illetőleg tapasztalatokon alapuló feltételezések legátfogóbb összefoglalását Levelt alkotta meg (1989 idézi Gósy 2005). A produkciós mechanizmus három nagy része a beszédszándékot követő grammatikai, fonológiai és

artikulációs tervezés.

A sokszor nem nyelvi formában jelentkező makrotervezés egyes részei megjelenhetnek a beszéd létrehozás során. Ilyenkor a mikrotervezéstől függetlenül azonban nyelvi formát öltenek, és általában szervesen élve jelennek meg a spontán beszéd szövegében. Típusai lehetnek a közbeékelések, az alanyváltások és a váratlan bővítmények (Gósy 1999).

Nemcsak a makrotervezés, de a mikrotervezés hatása is jelentkezhet a beszélés során. Ha a beszélő a gondolatok kivitelezése során nem a megfelelő nyelvi formát preferálta, akkor korrigálásra kényszerül, amit többféleképpen is megvalósíthat. Leggyakoribbak a tévesen kiejtett névelők, az egyeztetési tévedések, illetve az indokolatlan ismétlések. Az egyeztetési tévedések valójában agrammatikus formák. Az alany és az állítmány egyeztetésének hibája viszonylag gyakori a morfológiailag oly gazdag magyar nyelvben, még abban az esetben is, amikor a gondolat nyelvi formába öntését nem nehezíti sem szünet, sem pedig közbeékelődés. Az ismétlés legtöbbször a kötőszavakra jellemző, amelyek a szünettartás „szinonimájaként” értelmezhetőek, a megfelelő szerkezet keresését segítik elő (Gósy 1999).

Kísérletek igazolták, hogy a hallgató a szegmentális szint hibáit viszonylag pontosan és könnyen korrigálja, közülük is leggyorsabban és legsikeresebben az egyszerű nyelvbotlásokat (Gósy-Bóna 2006). A tervezési folyamatban a legcsekélyebb erőfeszítést tehát nagy valószínűséggel az artikulációs gesztusok lehívása és kivitelezése jelenti, de csak akkor, ha a megelőző tervezési szintek részfolyamatai tökéletesen működnek.

Magyar beszélőkkel végzett kísérletek a fonémák és a szavak szintjén anticipációs¹, perszeverációs² hibákat, fonéma- és szófelbukkanásokat, valamint fonémacseréket találtak (Huszár 1998 idézi Gósy 1999). Gósy Mária nyelvbotlásokkal kapcsolatos gyűjtései (amelyek azok típusai szerint csoportosítva fonetikai, morfológiai és szemantikai nyelvbotlásokat tartalmaztak) azt is alátámasztották, hogy a beszélő nem mindig van tudatában a tévesztésnek. A javítás sem mindig önkéntelen, nem egy esetben a hiba korrigálása nem történik meg, vagyis a beszélő ki nem ejtettnek tekinti az addig elhangzottakat, a korrigálásokról sok esetben nincs is emléke (Gósy 1999).

Az ismétlések és a téves kezdésekre kapott adatok azt mutatják, hogy összesítve minden huszadik szó esetén fordulnak elő; a beszélők között azonban jelentősek lehetnek a különbségek. Angol anyanyelvűekkel végzett kísérletek szerint a leggyakoribb esetben 13 szavanként, a „legritkább” esetben pedig 33,3 szavanként következett be az elemzett megakadások egyike. Tíz magyar beszélő spontánbeszéd-anyagának 16,6%-a tartalmazott ismétlést, téves kezdést, hezitálást; az egyes beszélők közötti legalacsonyabb arány 11,41%, a legmagasabb 21,97% volt (Gósy 2004).

2. A beszéd- és az artikulációs tempó meghatározása

Az, hogy egy beszélőt lassú, közepes vagy gyors beszédtempójának tartunk, függ az artikulációs tempótól, a szünetek számától, időtartamától, de befolyásolja az átlagos hangerősség, az alaphangmagasság-változás, a szógyakoriság és a szótagszerkezet, illetve

¹ Az anticipációk esetében egy későbbi elem korábban jelenik meg a kiejtésben a hangsor legkülönbözőbb helyein (Gósy 2002).

² A perszeverációk esetében egy korábbi elem tartósan megmarad, és hat az időben később következő elem artikulációs tervezésére (Gósy 2002).

az adott beszédhelyzet és az észlelési, megértési feladat is (Gósy 2005; Gocsál 1999).

Az egyes nyelvekre jellemző tempóértékek eltérőek, ráadásul ezen adatok nehezen összevethetőek, ugyanis az alkalmazott mértékegységek eltérőek, illetve az eredményeket olykor átlagadatok, olykor pedig határértékek formájában határozzák meg. Szakirodalmi adatok alapján a magyarban a közepes artikulációs tempó értéke az adott beszédhelyzettől függően változhat (Gósy 2004); a magyar köznyelvi átlagos beszédtempó 12,5-13 hang/s, a spontán beszédben tartott szünetek aránya átlagosan (a beszélőtől erősen függően) 20-25%. A brit angolra kapott érték a hatvanas évek elején 4,4-5,9 szótag/s (Goldman-Eisler 1968 vö. Gósy 2004), későbbi munkái azonban 4,5-8,9 szótag/s-ot adnak meg az átlagos beszédtempó tekintetében (Laver 1994 vö. Gósy 2004).

A beszédtempó függ a beszélő lelkiállapotától, kommunikációs szándékától, az adott situációtól, valamint az előadás módjától is. „A felolvasás mint beszédprodukciónak folyamat pl. alapvetően különbözik a spontán beszédétől, mivel az előbbi esetben a leírtak meghangosítása, az utóbbiban pedig a gondolatok nyelvi formába öntése a feladat” (Gósy 2004: 206).

3. A beszédtempó észlelése

Különböző nyelvek esetében a kísérleti eredmények azt mutatják, hogy a tempóészlelést befolyásoló tényezők az artikulációs sebesség, a szünetek száma és azok időtartama. Jóllehet a folyamatos beszéd időviszonyainak észlelésében fontos szerepet játszik az adaptálódás ténye is: a hallgató rövidebb-hosszabb idő alatt ráhangolódik az adott beszédtempóra, és ennek megfelelően működteteti a beszédpercepció mechanizmusát (Gósy 2004).

A tempóészlelés egyik lényeges kérdése az, hogy vajon rendelkeznek-e az emberi beszédpercepció mechanizmus egy olyan univerzális „mérőműszerrel”, amely képes egy elhangzó szöveg sebességének viszonylag objektív megítélésére. Közismert az a pszichoakusztikai benyomás, hogy az anyanyelvi beszédtempóhoz képest az idegen nyelvi mindig gyorsabbnak tűnik. E témával kapcsolatosan elvégzett vizsgálatok rámutattak arra, hogy a tempóészlelésben nem a lexikai ismereteknek van döntő jelentőségük, ha különböző nyelveket kell összehasonlítani, hanem az aktuális beszédtempónak (Gósy 2004). Továbbá, a tempóészlelésre hatással vannak a szintaktikai határhelyek, a szótaghangsúly, az intenzitásváltozás, vagy az alaphangmagasság változása, a téma ismeretének foka, de maga a téma is (Gósy 2004).

A beszédtempó észlelését befolyásoló paraméterek közül természetesen nem hagyható ki a beszélő saját beszédtempója sem – mint tényező – mások beszédsebességének megítélésében (Gósy 2004).

3.1. Tempóészlelés a szinkrontolmácsolásban

A gyors beszédtempó kevés szünetet, valamint nagy információ-sűrűséggel rendelkező forrásnyelvi szöveget eredményez a szinkrontolmácsolás folyamán. Ezzel ellentétben, a lassú beszédtempó elég időt enged a tolmács számára az információ feldolgozására, jóllehet „a nagyon lassú mondatok megértését nehezíti, hogy ekkor az asszociációs működésekre több idő jut, s ez elbizonytalaníthatja a beszélőt a döntésében” (Gósy 2004: 226). Így a szónok beszédtempója nagymértékben hozzájárul ahhoz, hogy milyen gyorsaságú legyen a tolmács információ feldolgozása, beleértve a megértést, az átváltást és a célszöveg

közvetítését. Más szóval: a szónok beszédtempója meghatározza a forrásnyelvi szöveg nehézségi fokát, miközben a tolmács beszédtempója saját információ-feldolgozási indexét mutatja a forrásnyelvi szöveg megértésétől a célnyelvi szöveg közvetítéséig.

Feltételezhető, hogy minél gyorsabb a tolmács beszédtempója, annál pontosabb a tolmácsolás. Az információ-feldolgozás hatékonysága függ a beszédmegértési fázisban megtakarított energiától, és ennek az energiának a felhasználásától az átalakítási és a közvetítési szakaszban (Frauenfelder-Schriebers 1997).

A szinkrontolmácsok tevékenységét tehát megnehezíti az, hogy a szónok által diktált tempóban kell feldolgozniuk a beérkező információt, nem pedig saját beszédmegértési és –feldolgozási tempójukban. Ahogy arra Seleskovitch (1978) is rámutatott, a szinkrontolmácsokat leginkább terhelő feladat az, hogy nem a saját tempójuk szerint haladhatnak. Ebben a helyzetben csupán két választási lehetőségük van: vagy az, hogy minél gyorsabban feldolgozzák a forrásnyelvi szöveget, avagy arra kényszerülnek, hogy kihagyjanak bizonyos részeket a forrásnyelvi szövegből, amely következőképpen információ-vesztéshez vezet. Mindazonáltal az információ-vesztés kiküszöbölése érdekében a tolmácsok számos tolmácsolási stratégiát alkalmaz(hat)nak. E stratégiák heurisztikus módszereknek tekinthetők, így csak korlátozott mértékben automatizálhatóak. Az algoritmusok alkalmazása azonban jól elsajátítható, procedurális tudást biztosít (G. Láng 2005). Egyelőre nem bizonyított, hogy a gyakran előforduló minták alkalmazása (pl. követési távolság változtatása, anticipációra való hagyatkozás, késleltetés) készségszinten történhetne, bár sokak szerint ezek gyakorlással automatikussá tehető folyamatok (Gile 1997).

4. Szinkrontolmácsolási korpusz vizsgálata

4.1. A vizsgálat célja

A témával kapcsolatban elvégzett vizsgálat célja az volt, hogy kimutassa, milyen hatással van a forrásnyelvi beszédtempó változása a célnyelvi önkorrektíós mechanizmusra a tolmácsolási tevékenység során.

A vizsgálat során felállított munkahipotézisem szerint a vizsgált szinkrontolmácsolási korpuszban a szónok beszédtempójának változása hatással van a tolmács önjavítási mechanizmusára: a forrásnyelvi beszédtempó növekedésével egyenes arányban nő a célnyelvi önkorrektíós jelenségek előfordulási gyakorisága.

4.2. Anyag és módszer

A vizsgálat korpuszát angol-magyar irányú szinkrontolmácsolási feladat képezi. A felvételeket az Eötvös Loránd Tudományegyetem Fordító- és Tolmácsképző Tanszékének Európa termében készítettem.

A kísérletben hét (két férfi és öt nő; életkoruk: 49, 35, 56, 45, 32, 33 és 41) konferenciatolmács vett részt. A tolmácsok hasonló tolmácsolási tapasztalattal rendelkeznek, mindannyian az Európai Unió különböző intézményeiben, illetve Magyarországon magán- és/vagy állami szektorban szereztek gyakorlatot. Mind a hét konferenciatolmács magyar anyanyelvű, hatnak közülük *B* nyelve az angol, egynek azonban *C* nyelve.

A Philips Digital Congress Network tolmácsberendezéssel rögzített beszédanyagot először az MP3 Direct Cut v2.10 szoftverrel digitalizáltam: egyrészt eredeti, kétcsatornás formátumban, másrészt a csatornákat különválasztva. A digitalizált korpuszt az Acez Mp3

Wav Converter v3.0 szoftver segítségével alakítottam át WAV formátumba, majd a szükséges méréseket a Praat 4.6.06 szoftverrel végeztem el. A beszédtempó mértékegységének a szótag/s-ot tekintettem. A szótagokat pedig egy erre a célra kifejlesztett szoftver segítségével számoltam meg.

A vizsgálatban azokat a megakadásokat tekintettem önkorrekciónak jelenségeknek, amelyek esetében a hibás kivitelezés korrekciója a tolmácsok részéről megtörtént. A korpusz feldolgozása során tehát az abban előforduló önkorrekciónak jelenségeket a következő kategóriák alapján regisztráltam és elemeztem: 1) morfológiai vagy szintaktikai hiba, 2) téves szóalálás, 3) lexikai változtatás, 4) újraindítás, 5) ismétlés.

5. Eredmények

Az 1. táblázat a kísérletben részt vett tolmácsok (T1-T7) által produkált önkorrekciónak jelenségek előfordulási gyakoriságát tartalmazza. Ezen értékek azt jelzik, hogy az adott tolmács hány szavanként javította ki saját célnyelvi beszédprodukciónakját. A célnyelvi önkorrekciónak értéke T6 esetében a legmagasabb (itt 70 szavanként tapasztalható a szóban forgó jelenség), míg T3 esetében a legalacsonyabb (itt 23 szavanként); vagyis az előbbinél a legritkábban, az utóbbinál pedig a leggyakrabban érhető tetten a célnyelvi output korrekciója.

	Összes önkorrekciónak	Szavak száma	Előfordulási gyakoriság (x szavanként)
T1	6	340	57
T2	7	427	61
T3	15	351	23
T4	10	420	42
T5	7	417	60
T6	6	419	70
T7	7	403	58
Átlag	8	397	53

1. táblázat
A célnyelvi önkorrekciónak előfordulási gyakorisága

Ha összehasonlítjuk ezen értékeket a szakirodalomban meghatározott értékekkel (ld. fentebb), láthatjuk, hogy az egynyelvű spontán beszédben jóval gyakoribb az önjavítás, és pedig összesítve minden huszadik szóra esik ismétlés és téves kezdés, míg a szinkrontolmácsolt szövegekben átlagosan minden 53 szóra esett az önkorrekciónak valamely típusa.

Az eredményekből az is kiténik, hogy az említett két szélső érték (23 és 70) között nagyok az egyéni eltérések, tehát az önkorrekciónak mechanizmus működése a szinkrontolmácsolás során is nyilvánvalóan személyfüggő, vagyis az egyéni különbségek e

tevékenység során is megmaradnak. Az önjavítás előfordulási gyakorisága mellett azonban érdemes megvizsgálni azok típusait is. A következő táblázat (2. táblázat) e típusokat foglalja össze, vagyis a morfológia/grammatikai hibák (M/G), a lexikai változtatások (LV), a téves szótalálások (TSZ), az újraindítások (Ú) és az ismétlések (I) számát mutatja.

	M/G	LV	TSZ	Ú	I
T1	1	3	0	1	1
T2	0	1	2	3	1
T3	0	3	4	7	1
T4	0	2	1	4	3
T5	0	1	2	3	1
T6	2	2	1	2	0
T7	2	0	0	4	1
Összesen	5	12	10	24	8

2. táblázat

Az önkorrektciók száma azok típusai szerint

A teljes korpuszban a legmagasabb értéket az *újraindítás* adja (24 alkalommal regisztráltam az önkorrektció e típusát), míg a legalacsonyabbat a nyelvi tervezés szintjéhez köthető *morfológiai/grammatikai hiba*. A lexikális hozzáféréshez köthető *téves szótalálások*, illetve *lexikai változtatások* hasonló gyakorisággal fordulnak elő (előbbi 10, utóbbi pedig 12 alkalommal érhető tetten a vizsgált szinkrontolmácsolt szövegekben). Az újraindítások magas számú előfordulását feltehetően a fokozott mentális terhelés okozza: a forrásnyelvi szöveg megértésére és/vagy az átváltásra elvont mentális energia újraindításokat indukál(hat) a célnyelvi beszédprodukción, jöllehet a megfelelő célnyelvi szerkezet keresése és lehívása is késleltetheti a beszédprodukción.

A forrásnyelvi input megértését nagymértékben befolyásolja a szónok beszédtempója (ld. fentebb), következésképpen feltételezhetjük, hogy a forrásnyelvi beszédtempó növekedésével egyenes arányban nő a hibák (és ezzel együtt a célnyelvi önkorrektciós jelenségek) előfordulási gyakorisága. A 3. táblázat a szónok időegység (10 másodperc) alatt mért beszédtempóját tartalmazza szótag/másodpercben megadva, valamint azt, hogy ugyanazon időegység alatt az adott tolmács (T1-T7) célnyelvi szövegében tapasztalható-e (+/-) önkorrektciós jelenség.

Időtartam (sec)	Szónok (szótag/sec)	T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	Összesen
0-10	4,1	-	-	+	-	-	-	-	1
10-20	2,2	-	-	-	-	-	+	-	1
20-30	3,0	+	-	-	-	+	-	-	2
30-40	3,4	+	-	-	-	-	-	-	1

40-50	1,9	-	-	-	-	+	-	+	2
50-60	3,5	-	-	+	-	-	-	-	1
60-70	2,8	-	-	+	-	-	-	-	1
70-80	3,2	-	+	+	+	-	+	-	4
80-90	2,4	-	-	+	-	-	-	+	2
90-100	2,3	+	-	-	+	-	-	-	2
100-110	2,7	-	-	-	+	-	-	-	1
110-120	3,5	-	-	+	-	-	-	-	1
120-130	2,5	-	-	-	-	+	-	-	1
130-140	2,5	-	-	-	-	-	-	-	0
140-150	2,4	+	-	+	-	-	-	+	3
150-160	3,4	-	-	+	-	+	-	-	2
160-170	3,4	-	++	+	-	-	+	-	4
170-180	2,9	-	-	-	+	++	+	-	4
180-190	3,0	-	-	+	++	-	+	-	4
190-200	2,7	-	+	+	-	-	-	-	2
200-210	3,7	-	-	-	-	-	+	+	2
210-220	2,2	-	+	+	-	-	+	+	4
220-230	2,3	+	-	-	-	-	-	-	1
230-240	2,9	-	+	-	++	-	-	-	3
240-250	3,1	-	-	+	-	-	-	-	1

3. táblázat

A forrásnyelvi beszédtempó és a célnyelvi önkorrekciónak eredményei

Az eredményekből kitűnik, hogy adott időegységen belül 2 alkalommal 4, 5 alkalommal 3, 7 alkalommal 2, 10 alkalommal pedig 1 tolmács javította ki célnyelvi beszédprodukciónak. A hét tolmács közül tehát csupán 2 alkalommal javította magát 4 fő (60%), amelyek közül egy alkalommal (60-70 sec: 2,8 szótag/sec; 70-80 sec: 3,2 szótag/sec) nőtt a szónok beszédtempója, a másik alkalommal (200-210 sec: 3,7 szótag/sec; 210-220 sec: 2,2 szótag/sec) viszont csökkent. Azokban az időintervallumokban (140-150 sec, 160-170 sec, 170-180 sec, 180-190 sec, 230-240 sec), amelyekben a tolmácsok 50%-a korrigálta célnyelvi beszédprodukciónak, csupán 2 alkalommal tapasztalható a szónok tempóértékének növekedése. A forrásnyelvi beszédtempó változása (jelen esetben növekedése) és a célnyelvi önkorrekciónak jelenségek közötti összefüggés a kapott eredmények alapján nem állapítható meg.

Lássunk néhány példát a vizsgált szinkrontolmácsolás szövegekben előforduló önkorrekciónak jelenségekre! A korpuszrészletek tartalmazzák a 100 ms-nál hosszabb beszédsszüneteket, hezitációkat és az önkorrekciónak típusait.

CNySzl

...a közvélemény középpontjába (312 ms)/öő/figyelmébe került... (LV)

...ami a mérföldköve az új (472 ms)/legfontosabb pontja... (LV)

...hogya a genetikailag módosított termékek biztonságát tudjuk/öő (432 ms)/el tudjuk érni...

(I)

...a (152 ms) öö (688 ms) jogszabályok öö teljes skálá/skálája... (Ú)

...a másik öö fele a tényleges megvalósulás/végrehajtás... (LV)

CNySz2

...kétezer januárjában új (728 ms) öö jö(304 ms)/jövőképet fogalmaztak meg... (Ú)

...és (440 ms) már cs(656 ms)/már csak az ételminőségügyi csomag elfogadása van hátra... (I)

...az európai parlament kedvező sza/szavazata nyomán... (Ú)

...ennek a f/szakasznak a lezárulása most már látható közelségbe került... (TSZ)

...hiszen (352 ms) a hatékony (464 ms) é(376 ms)/végrehajtás a történet másik fele... (TSZ)

CNySz3

...egészségbizt/az ételminőségbiztonság öt éve (224 ms) témájú konferencián... (TSZ)

...ezért az európai bizottság elsősor/elsődleges prioritásnak... (TSZ)

...egy olyan él/ételminőségbiztonságot akartak amelyet... (Ú)

...az új ezredév (144 ms) kívá/öö(104 ms)kívánságainak megfelel... (Ú)

...aa (104 ms)/így aztán aa (280 ms) génmódosított termékek (544 ms) kapcsán... (Ú)

...hogyan megveszi ő/öket vagy sem... (Ú)

...jelenleg hu(1128 ms)/tizenhét különböző direktíva foglalkozik ezzel a témával... (TSZ)

...aa(1488 ms EVS+légzés)/a hivatalos ételminőség és takarmányellenőrzéssel is kapcsolatos... (Ú)

...hogyan öö (312 ms) öö (472 ms) megfelelünk azoknak a (208 ms) sztemdekeknek/normáknak... (LV)

CNySz4

...új jövőképet alakítottak ki a/az (128 ms) ételminőségbiztonságra vonatkozóra... [vonatkozóan helyett] (Ú)

...vissza kellett szerezni (232 ms) az ételminőségbiztonságba vetett h/hit... (Ú)

...ez jelenti a kulcs(200 ms)/vagy sarokkövét a rendszernek... (TSZ)

...egy olyan (152 ms) öö (112 ms) él/ét/ételminőségügyi öö (656 ms) folyamat létrehozásával is... (Ú)

...muszáj (376 ms)/szükség van harmonizálásra... (LV)

...jelen pillanatban tizenhét különböző direktíva/vagy irányelv (144 ms) van érvényben... (LV)

...és az is alapvető hogy/hogy elérjük mindazokat... (I)

...elérjük mindazokat a/elérjük azt a színvonalat... (Ú)

CNySz5

...érdemes (120 ms) visszagondolni arra hogy a (296 ms) ki/ezerkilencszázkilencvenkilenc végén... (Ú)

...az ételminőségbiztonság (120 ms) kulcsfo/öö/jelentőségű... (TSZ)

...számos fontos javaslat f/fut keresztül a jelenleg a jogszabályalkotási folyamaton... (Ú)

...ez biztosítja ezen gm termékek biztosí/biztonságát... (TSZ)

...harmonizálja egyszerűsíti és egybeolvasztja/tja... (I)

...az e/európai uniós ételminőségügyi jogszabályokat... (Ú)

...a hatékony (280 ms) végrehajtás/megvalósítás (344 ms) a másik fele... (LV)

CNySz6 ÜN

...hogyan (568 ms) inkább a jelenlegi fejlődéseken/fejlesztéseken... (LV)

...hogyan első/ren/rangú (216 ms) prioritásként fogja kezelni az ételminőségbiztonságot...

(M/G)

...hogy hasznos e egyáltalán génkezeló törvé(280 ms)/öő/termékeket gyártani... (TSZ)
...a higiéné/az élelmiszerhigiénai [élelmiszerhigiénai helyett] (200 ms) csomagot is
kidolgoztuk... (Ú)

...ezen/ebben a témában... (M/G)

...miután (744 ms) aa tanács (144 ms) öő elf/a bizottság bejelentette... (LV)

CNySz7 JA

...az élelmiszerbiztonság (688 ms) mindenkit (208 ms) nagyon (128 ms) ér/érdekelt... (Ú)

...így egy olyan nagyon szigorú f/öő/folyamatot tudunk lefektetni... (Ú)

...nagyon (152 ms) öröömöm/nagy öröömökre szolgál hogy... (M/G)

...az új euró/(392 ms) európai uniós élelmiszerbiztonsági (648 ms) töörvény... (Ú)

...ami biztosítja majd a (352 ms) jövőben (224 ms) az élelmiszerbiz(184
ms)/biztonságot... (Ú)

...az általunk kívánt színvonalat sztandargo/dokat is megteremtsük... (M/G)

Összegzés

Jelen tanulmány a szinkrontolmácsolás során működő önkorrekcións mechanizmust vizsgálta, és arra a kérdésre kereste a választ, hogy a forrásnyelvi beszédtempó változása milyen hatással van erre a mechanizmusra a célnyelvi beszédprodukciónban.

Az egynyelvű spontán beszédet pszicholingvisztikai megközelítésből tárgyaló szakirodalom szerint a kivitelezés korrekciónja a beszédprodukción természetes velejárója. Nemegyszer előfordul, hogy a beszélő önjavításra kényszerül beszéd közben, amelynek sokféle oka lehet. Az adott beszédhelyzet javításra készteteti a beszélőt, ugyanis a létrehozott szekvencia nincs összhangban a mikrotervezési szakaszban kiválasztott szekvenciónával, a beszélő mégsem a megfelelő struktúrát vagy lexikai egységet alkalmazta. Továbbá az is előfordulhat, hogy a beszélő szándékától függetlenül a kiejtett szekvencia téves (Gósy 1999).

A szinkrontolmácsolás a beszédprodukción és a beszédpercepción speciális esete, hiszen e tevékenység során a percepción és a produkcion nem azonos nyelven zajlik, valamint a forrásnyelvi szöveg megértése és a célnyelvi szöveg létrehozása szinte egy időben történik. E tevékenység során a tolmácsokat leginkább terhelő feladat az, hogy nem saját tempójukban működnek, vagyis a forrásnyelvi szöveg megértését nagymértékben befolyásol(hat)ja a szónok beszédtempója.

A tanulmányban ismertetett kísérlet a forrásnyelvi beszédtempó és a célnyelvi önkorrekción összefüggéseit vizsgálta. A kapott eredmények egyértelműen rámutattak az egyéni különbségekre, vagyis az önjavítási mechanizmus feltehetően a szinkrontolmácsolási folyamatban is hasonlóképpen működik, mint az egyéni egynyelvű spontán beszédprodukciónja során (bár a párhuzam mértéke csak egyazon személy spontán beszédprodukciónja alapján lenne egyértelműen kimutatható). Az önkorrekción típusait tekintve az újraindítások fordultak elő leggyakrabban, a morfológiai/grammatikai hibák pedig a legritkábban. Ezzel szemben az egynyelvű spontán beszédre leginkább jellemző önkorrekcións jelenségek az ismétlések, illetve a grammatikai/morfológiai hibák.

A kiinduló feltételezés, miszerint a forrásnyelvi beszédtempó növekedésével egyenes arányban nő a célnyelvi önkorrekcións jelenségek előfordulási gyakorisága, nem nyert igazolást: a tolmácsok által produkált önkorrekción meghatározó része nem a szónok

beszédtempójában bekövetkező változás eredménye volt. A tevékenység komplex természetéből adódóan számos egyéb tényező is befolyásol(hat)ja a hibák előfordulását, így az önkorrektív mechanizmus működését is. E hibák forrásának feltárásához hasznos kiegészítő információkkal szolgálhat a tolmácsokkal készített retrospektív interjú.

Irodalom

- Frauenfelder, U. H., Schriefers, H. 1997. A psycholinguistic perspective on simultaneous interpretation. In: *Interpreting Vol. 2(1/2)*, Amsterdam, Philadelphia: John Benjamins Publishing Co.
- Gile, D. 1997. *Conference interpreting: current trends in research*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.
- Gocsál Á. 1999. Egyéni különbségek az artikulációs tempó percepciójában. In: Gósy M. (szerk.): *Beszédkutató '99*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 19-29.
- Gósy M. 1999. Tempóérzékelés és beszédmegértés. In: Gósy M. (szerk.) *Tanulmányok a beszéd időviszonyairól V*. Budapest: MTA Nyelvtudományi Intézet. 87-122.
- Gósy M. 2002. A megakadásjelenségek eredete a beszédprodukción tervezési folyamatában. *Magyar Nyelvőr* 2, 192-204.
- Gósy M. 2004. *Fonetika, a beszéd tudománya*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy M. 2005. *Pszicholingvisztika*. Budapest: Osiris Kiadó.
- Gósy M., Bóna J. 2006. A megakadásjelenségek javítása a beszédmegértésben. *Magyar Nyelvőr*, 130. 33-49.
- G. Láng Zs. 2005. *Tolmácsolás felsőfokon*. Budapest: Scholastica.
- Levelt, W. J. M. 1989. *Speaking. From Intention to Articulation*. Cambridge, Massachusetts: MIT Press.
- Navracsics J. 2007. *A kényelvű mentális lexikon*. Budapest: Balassi Kiadó.
- Seleskovitch, D. 1978. *Interpreting for international conferences*. Washington D.C.: Pen and Booth.